

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

© Ministerstwo Sprawiedliwości, www.gov.pl/web/sprawiedliwosc [Translation already published on the official website of the Polish Ministry of Justice] Permission to re-publish this translation has been granted by the Polish Ministry of Justice for the sole purpose of its inclusion in the Court's database HUDOC

© Ministerstwo Sprawiedliwości, www.gov.pl/web/sprawiedliwosc [Tłumaczenie zostało już opublikowane na oficjalnej stronie Ministerstwa Sprawiedliwości] Zezwolenie na publikację tego tłumaczenia zostało udzielone przez Ministerstwo Sprawiedliwości wyłącznie w celu zamieszczenia w bazie Trybunału HUDOC

SEKCJA PIERWSZA

SPRAWA LALIK p. POLSCE

(Skarga nr 47834/19)

WYROK

Art. 6 ust. 3 lit. c) • Nieformalne rozpytanie nietrzeźwego skarżącego po zatrzymaniu, bez adwokata i bez odpowiedniego poinformowania go o jego prawach dot. obrony • Oświadczenia skarżącego odnotowane w notatce urzędowej przez przesłuchującego funkcjonariusza, a nie w formalnym protokole zgodnie z prawem krajowym • Opieranie się przy ustalaniu winy przez sądy krajowe na oświadczeniach złożonych na tym etapie • Istniejące gwarancje proceduralne niewystarczające w okolicznościach sprawy • Postępowanie karne jako całość uznane za nierzetelne

STRASBURG

11 maja 2023 r.

OSTATECZNY

11/08/2023

Wyrok stał się ostateczny zgodnie z warunkami określonymi w art. 44 ust. 2 Konwencji. Wyrok może podlegać korekcie wydawniczej.

W sprawie Lalik przeciwko Polsce,

Europejski Trybunał Praw Człowieka (sekcja pierwsza), zasiadając jako Izba w składzie:

Marko Bošnjak, *Przewodniczący*,
Krzysztof Wojtyczek,
Alena Poláčeková,
Ivana Jelić,
Gilberto Felici,
Erik Wennerström,
Raffaele Sabato, *sędziowie*,

i Liv Tigerstedt, *Zastępca Kanclerza Sekcji*,

Uwzględniając:

skargę (nr 47834/19) przeciwko Rzeczypospolitej Polskiej wniesioną do Trybunału w dniu 28 sierpnia 2019 r. na podstawie art. 34 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności („Konwencja”) przez obywatela polskiego, pana Przemysława Lalika („skarżący”);

decyzję o zakomunikowaniu polskiemu rządowi („Rząd”) skargi dotyczącej braku możliwości konsultacji z adwokatem na najwcześniejszych etapach postępowania przygotowawczego oraz oparcia się przez sądy krajowe na obciążających zeznaniach z nieformalnego rozpytania skarżącego, niekorzystnych dla jego obrony, złożonych bez obecności adwokata;

uwagi przedłożone przez pozwany Rząd oraz uwagi przedłożone w odpowiedzi przez skarżącego;

uwagi przedstawione przez Helsińską Fundację Praw Człowieka, której Przewodniczący Sekcji udzielił zgody na interwencję;

decyzję o odrzuceniu deklaracji jednostronnej przedstawionej przez Rząd;

Obradując na posiedzeniu niejawnym w dniu 11 kwietnia 2023 r.,

wydaje następujący wyrok, który został przyjęty w tym dniu:

WPROWADZENIE

1. Skarżący zarzucił na podstawie art. 6 ust. 3 lit. c) Konwencji, że skazanie go za zabójstwo ze szczególnym okrucieństwem zostało w dużej mierze oparte na jego nieformalnych oświadczeniach, które złożył bez zapewnienia podstawowych gwarancji procesowych dla jego obrony. Skarżący stwierdził, że funkcjonariusze Policji, którzy przeprowadzili nieformalne rozpytanie po zatrzymaniu, nie poinformowali go o przysługujących mu prawach ani nie zaoferowali mu możliwości skonsultowania się z adwokatem.

STAN FAKTYCZNY

2. Skarżący urodził się w 1995 r. i obecnie przebywa w zakładzie karnym w Zamościu. Skarżący był reprezentowany przez Pana A. Adamczuka, prawnika praktykującego w Zamościu.

3. Rząd był reprezentowany przez swojego pełnomocnika, J. Sobczaka, z Ministerstwa Spraw Zagranicznych.

4. Stan faktyczny sprawy można podsumować w poniższy sposób.

I. WYDARZENIA PROWADZĄCE DO ŚMIERCI T.B. I ARESZTOWANIA SKARŻĄCEGO

5. Wczesnym wieczorem 26 stycznia 2016 r. T.B. i M.D. spożywali alkohol w pobliżu mieszkania T.B. Wieczorem M.D. postanowił pójść do domu T.B., ponieważ T.B. był mocno nietrzeźwy. W drodze do domu obaj mężczyźni spotkali skarżącego, który również wydawał się być pod wpływem alkoholu. Skarżący zaproponował, że kupi im piwo, które cała trójka wspólnie wypija. Następnie skarżący kupił jeszcze trzy piwa i około godziny 20.20 M.D. podszedł do domu, pozostawiając T.B. samego ze skarżącym.

6. Po odejściu M.D., skarżący i T.B. weszli do budynku, w którym znajdowało się mieszkanie skarżącego i udali się do piwnicy. Po wypiciu swojego piwa T.B. upadł na podłogę i stracił przytomność. Skarżący próbował go podnieść, ale nie był w stanie tego zrobić. Następnie rzekomo przeszukał kieszenie T.B., podejmując nieudaną próbę odzyskania długu (zarzut postawiony przez prokuraturę, któremu skarżący zaprzeczył podczas procesu). Następnie podpalił zapalniczką zimową kurtkę T.B., wyszedł z piwnicy i poszedł do domu. Później twierdził, że słyszał jęki T.B. i myślał, że T.B. ugasił płomień i mógł zacząć szukać skarżącego, aby wziąć odwet.

7. Dym wydobywający się z piwnicy zaalarmował mieszkańców bloku, którzy wezwali straż pożarną, ale udało im się ugasić pożar przed przybyciem strażaków. Na miejsce wezwano również ratowników medycznych, którzy stwierdzili zgon T.B..

8. T.B. doznał poważnych oparzeń sześćdziesięciu procent powierzchni ciała i górnych dróg oddechowych. Sekcja zwłok wykazała, że miał 3,79 promila alkoholu we krwi.

9. O godzinie 23.20 skarżący został zatrzymany przez dwóch funkcjonariuszy Policji, którzy zabrali go na komisariat. Badanie zawartości alkoholu w wydychanym powietrzu przeprowadzone o godzinie 23:39 wykazało, że miał on w organizmie około 0,65 mg/l alkoholu (1,3 promila). Skarżący podniósł, że krótko po północy w dniu 27 stycznia 2016 r. został przesłuchany przez funkcjonariuszy Policji. Nie pamiętał, co powiedział lub podpisał, ani czy został wówczas poinformowany o jego prawach. Sądy

krajowe ustaliły później, że skarżący nie został przesłuchany bezpośrednio po zatrzymaniu (zob. paragraf 20 poniżej).

10. Według Rządu, w dniu 27 stycznia 2016 r. o godz. 12.20 sporządzono i doręczono skarżącemu protokół zatrzymania; w tym samym czasie został on poinformowany (za pomocą innego dokumentu) o uprawnieniach zatrzymanego w postępowaniu karnym („pouczenie o uprawnieniach zatrzymanego w postępowaniu karnym”), w tym o prawie do nieskładania oświadczeń oraz o prawie do kontaktu z adwokatem. Rząd nie dostarczył kopii żadnego dokumentu i ich dokładna treść jest nieznana.

11. O godzinie 10.55 tego samego dnia trzech funkcjonariusze Policji (P.R., J.P. i A.M.) dokonali nieformalnego rozpytania skarżącego. Wygląda na to, że nie sprawdzono przed tym poziomu jego nietrzeźwości. Z rozpytania nie sporządzono protokołu przesłuchania, ale P.R. sporządził notatkę urzędową, podsumowującą to, co powiedział skarżący. Skarżący podniósł, że nie został poinformowany o przysługującym mu prawie do odmowy składania wyjaśnień ani o prawie do obecności adwokata podczas przesłuchania. To nieformalne rozpytanie trwało do godziny 13.40, czyli prawie trzy godziny. Z notatki urzędowej sporządzonej przez P.R. wynika, że skarżący podał, że pozostawał w konflikcie z T.B. ponieważ T.B. był mu winien pieniądze. Potwierdził, że podpalił T.B. i nie potrafił wyjaśnić, dlaczego to zrobił. Zgodnie z notatką urzędową, skarżący powiedział ponadto, że chciał sprawdzić, czy jest zdolny do takiego czynu. Notatka urzędowa została podpisana jedynie przez P.R. i dołączona do akt sprawy.

12. Później tego samego dnia, o godz. 14.40, P.R. został formalnie przesłuchany w charakterze świadka przez Prokuratora Rejonowego w Zamościu i zeznał, że skarżący dobrowolnie rozmawiał z funkcjonariuszami, nie zastosowano wobec niego żadnej formy przymusu, a takie nieformalne rozpytanie było rutynową czynnością w tego typu sprawach.

13. Zgodnie z notatką urzędową sporządzoną przez innego funkcjonariusza Policji i dostarczoną przez Rząd, skarżący mógł skonsultować się z obrońcą (ustanowionym przez jego ojca) w dniu 27 stycznia 2016 r. między godziną 14.55 a 15.05. Podczas konsultacji obecny był funkcjonariusz Policji.

14. W dniu 28 stycznia 2016 r. o godz. 12.31 skarżący został postawiony przed Prokuratorem Rejonowym w Zamościu i przedstawiono mu zarzut popełnienia zabójstwa T.B. ze szczególnym okrucieństwem. Został poinformowany o swoich prawach i o tym, że jego obrońca nie przybył na czas. Po wyrażeniu zgody na przesłuchanie w charakterze podejrzanego bez obecności obrońcy, skarżący rozpoczął przesłuchanie od przyznania się do winy „w całości”. Stwierdził, że T.B. był mu winien pieniądze, które skarżący próbował odzyskać przeszukując kieszenie T.B.. Nie potrafił wyjaśnić, dlaczego podpalił T.B., ale stwierdził, że kiedy wychodził z piwnicy,

płomienie osiągnęły wysokość od dziesięciu do piętnastu centymetrów, a T.B. jęczał. Skarżący nie potrafił wyjaśnić, dlaczego opuścił piwnicę.

15. O godzinie 12.40 obrońca skarżącego wszedł do pokoju i przesłuchanie zostało wstrzymane na dziewięć minut, podczas których skarżący skonsultował się ze swoim obrońcą. Po wznowieniu przesłuchania prokurator odczytał wyjaśnienia złożone dotychczas przez skarżącego. Skarżący oświadczył, że chciałby sprostować to, co uprzednio powiedział i stwierdził, że nie zamierzał zabić T.B. i że nie wie, dlaczego go podpalił. Zeznał również, że pożaru nie wzniecił z tego powodu, że T.B. był winien skarżącemu pieniądze. Następnie odmówił dalszych wyjaśnień.

16. Nazajutrz Sąd Rejonowy w Zamościu tymczasowo aresztował skarżącego. Podczas posiedzenia skarżący wycofał się ze swoich wyjaśnień i podał, że przestraszył się przesłuchujących go funkcjonariuszy, w związku z czym nadal przedstawiał tę samą wersję wydarzeń przed prokuratorem.

17. Na późniejszym etapie śledztwa skarżący nie przyznawał się do winy i odmówił składania jakichkolwiek wyjaśnień. Oskarżenie zebrало inne dowody, a mianowicie zeznania świadków, ustalenia śledczych, dowody rzeczowe zebrane na miejscu zbrodni oraz wyniki badań lekarskich i psychiatrycznych (w tym skarżącego).

II. PROCES KARNY SKARŻĄCEGO

18. Podczas procesu skarżący przyznał się do podpalenia T.B., ale wyjaśnił, że nigdy nie zamierzał go zabić. Wyjaśnił, że w sierpniu 2015 r. „zrobił psikusa” T.B. w podobny sposób (podpalając kawałek jego ubrania), ale T.B. rzekomo nie miał do niego pretensji. Skarżący stwierdził ponadto, że powiedział funkcjonariuszom o długu, jaki miał wobec niego T.B., ponieważ myślał, że postawi go to w lepszym świetle. Zapewniał, że miał dobre relacje z ofiarą.

19. Na rozprawie w dniu 19 września 2016 r. funkcjonariusz Policji (J. P.), który przeprowadził nieformalne rozpytanie skarżącego 27 stycznia 2016 r. (zob. paragraf 11 powyżej), zeznawał w charakterze świadka. Zeznał on, że nieformalne rozpytanie miało formę rozmowy, podczas której skarżący swobodnie i szczegółowo opisał przedmiotowe zdarzenie. J. P. zeznał, że ponieważ rozpytanie miało charakter nieformalny, skarżącemu nie przedstawiono żadnych dokumentów do podpisania. P. R. tego samego dnia został również przesłuchany, okazano mu treść notatki urzędowej z jego rozpytania i potwierdził on prawdziwość jej treści (ibid.). A. M. zeznał, że nie pamięta, czy skarżącemu zadawano pytania, czy też wypowiadał się on w sposób „spontaniczny”.

20. W dniu 27 marca 2017 r. Sąd Okręgowy w Zamościu skazał skarżącego za zabójstwo popełnione ze szczególnym okrucieństwem i wymierzył mu karę dwudziestu pięciu lat pozbawienia wolności. Sąd wyjaśnił, że nie ma dowodów na to, że skarżący został przesłuchany

bezpośrednio po zatrzymaniu, gdy był w stanie nietrzeźwości. Sąd odnotował fakt, że nazajutrz rano po zdarzeniu skarżącego przez prawie trzy godziny poddawano nieformalnemu rozpytaniu (zob. paragraf 11 powyżej). W pisemnym uzasadnieniu wyroku sąd jednoznacznie uznał początkowe wyjaśnienia złożone przez skarżącego za szczególnie wiarygodne, ponieważ skarżący nie miał wówczas szansy na przemyślenie swojej linii obrony, a zatem musiał być szczery. Sąd uznał również, że skarżący zabił T. B., ponieważ ten ostatni nie spłacił długu, co było również motywem działania skarżącego w sierpniu 2015 r. (zob. paragraf 18 powyżej). Sąd uznał motyw finansowy jego przestępstwa za okoliczność obciążającą. Sąd stwierdził, że skarżący był wrogo nastawiony do T. B. i umyślnie zabił go w taki sposób, aby zadać mu jak największy stopień cierpienia. Ustalenia te opierały się na tym, co skarżący powiedział podczas nieformalnego rozpytania, przeprowadzonego przez P. R., J. P. i A. M., do którego sąd wyraźnie się odniósł.

21. obrońca skarżącego odwołał się od wyroku z 27 marca 2017 r. Podniósł w szczególności, że Sąd Okręgowy naruszył art. 174 Kodeksu postępowania karnego, dokonując ustaleń faktycznych na podstawie zeznań funkcjonariuszy Policji, którzy nieformalnie rozpytywali skarżącego po zdarzeniu. Twierdził również, że sąd naruszył art. 7 tego kodeksu, odmawiając uznania wyjaśnień skarżącego za wiarygodne w zakresie, w jakim były one sprzeczne z zeznaniami funkcjonariuszy Policji. obrońca twierdził, że skarżący powinien zostać skazany za spowodowanie ciężkiego uszczerbku na zdrowiu prowadzącego do śmierci (art. 156 § 3 Kodeksu karnego), który to czyn w czasie jego popełnienia był zagrożony karą do dwunastu lat pozbawienia wolności. obrońca argumentował, że skarżący nie zamierzał zabić T.B., a dowody wskazywały, że co najwyżej powinien był zdawać sobie sprawę z tego, że może spowodować poważne obrażenia, podpalając ubranie T.B..

22. W dniu 16 sierpnia 2017 r. Sąd Apelacyjny w Lublinie utrzymał w mocy wyrok sądu pierwszej instancji. Sąd uznał, powołując się na orzecznictwo Sądu Najwyższego (zob. paragrafy 35–36 poniżej), że nie ma zakazu przesłuchiwania funkcjonariusza Policji na temat tego, co oskarżony powiedział podczas nieformalnego rozpytania. Sąd uznał ponadto, że gdyby skarżący został formalnie przesłuchany, a jego wyjaśnienia zostały zastąpione zeznaniami przesłuchującego funkcjonariusza Policji, spowodowałoby to niedopuszczalność tych ostatnich. Żadna taka wyłączająca zasada nie miała zastosowania do zeznań złożonych przez funkcjonariuszy Policji, którzy brali udział w czynnościach na miejscu przestępstwa i którzy mogliby przypomnieć sobie słowa spontanicznie wypowiedziane przez osobę poddaną tak zwanemu „nieformalnemu rozpytaniu”, nawet gdyby taka osoba została później oskarżona o popełnienie przestępstwa.

23. W dniu 23 maja 2019 r. Sąd Najwyższy oddalił skargę kasacyjną wniesioną przez skarżącego jako oczywiście bezzasadną. Nie przedstawiono żadnego uzasadnienia. Orzeczenie zostało doręczone skarżącemu 25 czerwca 2019 r.

WŁAŚCIWE RAMY PRAWNE I PRAKTYKA

I. PRZEPISY PRAWA KRAJOWEGO I PRAKTYKA

A. Przepisy prawa krajowego

1. *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*

24. Odpowiedni przepis Konstytucji RP stanowi, co następuje:

Artykuł 42

„[...]

2. Każdy, przeciw komu prowadzone jest postępowanie karne, ma prawo do obrony we wszystkich stadiach postępowania. Może on w szczególności wybrać obrońcę lub na zasadach określonych w ustawie korzystać z obrońcy z urzędu.

3. Każdego uważa się za niewinnego, dopóki jego вина nie zostanie stwierdzona prawomocnym wyrokiem sądu”.

2. *Kodeks postępowania karnego*

25. Odpowiednie przepisy Kodeksu postępowania karnego („k.p.k.”), obowiązujące w przedmiotowym czasie, mają następujące brzmienie:

Artykuł 6

„Oskarżonemu przysługuje prawo do obrony, w tym prawo do korzystania z pomocy obrońcy, o czym należy go pouczyć”.

Artykuł 7

„Organy postępowania kształtują swe przekonanie na podstawie wszystkich przeprowadzonych dowodów, ocenianych swobodnie z uwzględnieniem zasad prawidłowego rozumowania oraz wskazań wiedzy i doświadczenia życiowego”.

Artykuł 16

„§ 1. Jeżeli organ prowadzący postępowanie jest obowiązany pouczyć uczestników postępowania o ciążących obowiązkach i o przysługujących im uprawnieniach, brak takiego pouczenia lub mylne pouczenie nie może wywoływać ujemnych skutków procesowych dla uczestnika postępowania lub innej osoby, której to dotyczy.

§ 2. Organ prowadzący postępowanie powinien ponadto w miarę potrzeby udzielać uczestnikom postępowania informacji o ciążących obowiązkach i o przysługujących im uprawnieniach także w wypadkach, gdy ustawa wyraźnie takiego obowiązku nie

WYROK W SPRAWIE LALIK przeciwko POLSCE

stanowi. W razie braku takiego pouczenia, gdy w świetle okoliczności sprawy było ono nieodzowne, albo mylnego pouczenia, stosuje się odpowiednio § 1”.

Artykuł 71

„§ 1. Za podejrzanego uważa się osobę, co do której wydano postanowienie o przedstawieniu zarzutów albo której bez wydania takiego postanowienia postawiono zarzut w związku z przystąpieniem do przesłuchania w charakterze podejrzanego.

§ 2. Za oskarżonego uważa się osobę, przeciwko której wniesiono oskarżenie do sądu, a także osobę, co do której prokurator złożył wniosek wskazany w art. 335 § 1 lub wniosek o warunkowe umorzenie postępowania.

§ 3. Jeżeli kodeks niniejszy używa w znaczeniu ogólnym określenia »oskarżony«, odpowiednie przepisy mają zastosowanie także do podejrzanego.

Artykuł 78

„§ 1. Oskarżony, który nie ma obrońcy z wyboru, może żądać, aby mu wyznaczono obrońcę z urzędu, jeżeli w sposób należyty wykaze, że nie jest w stanie ponieść kosztów obrony bez uszczerbku dla niezbędnego utrzymania siebie i rodziny”.

Artykuł 80

„Oskarżony musi mieć obrońcę w postępowaniu przed sądem okręgowym, jeżeli zarzucono mu zbrodnię. W takim wypadku udział obrońcy w rozprawie głównej jest obowiązkowy”.

Artykuł 143

„§ 1. Spisania protokołu wymagają:

[...]

2) przesłuchanie oskarżonego, świadka, biegłego i kuratora;

[...]

§ 2. Z innych czynności spisuje się protokół, jeżeli przepis szczególny tego wymaga albo przeprowadzający czynność uzna to za potrzebne. W innych wypadkach można ograniczyć się do sporządzenia notatki urzędowej”.

Artykuł 148

„§ 1. Protokół powinien zawierać:

1) oznaczenie czynności, jej czasu i miejsca oraz osób w niej uczestniczących;

2) przebieg czynności oraz oświadczenia i wnioski jej uczestników;

3) wydane w toku czynności postanowienia i zarządzenia, a jeżeli postanowienie lub zarządzenie sporządzono osobno, wzmiankę o jego wydaniu;

4) w miarę potrzeby stwierdzenie innych okoliczności dotyczących przebiegu czynności.

§ 2. Wyjaśnienia, zeznania, oświadczenia i wnioski oraz stwierdzenia określonych okoliczności przez organ prowadzący postępowanie zamieszcza się w protokole z możliwą dokładnością. Osoby biorące udział w czynności mają prawo żądać

WYROK W SPRAWIE LALIK przeciwko POLSCE

zamieszczenia w protokole z pełną dokładnością wszystkiego, co dotyczy ich praw lub interesów.

§ 3. W protokole nie wolno zastępować zapisu treści zeznań lub wyjaśnień odwoływaniem się do innych protokołów.

§ 4. Osoby biorące udział w czynności mają prawo żądać odczytania fragmentów ich wypowiedzi wciągniętych do protokołu”.

Artykuł 150

„§ 1. Z wyjątkiem protokołu rozprawy lub posiedzenia protokół podpisują osoby biorące udział w czynności. Przed podpisaniem należy go odczytać i uczynić o tym wzmiankę.

§ 2. Osoba uczestnicząca w czynności może podpisując protokół zgłosić jednocześnie zarzuty co do jego treści; zarzuty te należy wciągnąć do protokołu wraz z oświadczeniem osoby wykonującej czynność protokołowaną”.

Artykuł 174

„Dowodu z wyjaśnień oskarżonego lub z zeznań świadka nie wolno zastępować treścią pism, zapisków lub notatek urzędowych”.

Artykuł 175

„§ 1. Oskarżony ma prawo składać wyjaśnienia; może jednak bez podania powodów odmówić odpowiedzi na poszczególne pytania lub odmówić składania wyjaśnień. O prawie tym należy go pouczyć.

§ 2. Obecny przy czynnościach dowodowych oskarżony ma prawo składać wyjaśnienia co do każdego dowodu”.

Artykuł 244

„[...]”

§ 2. Zatrzymanego należy natychmiast poinformować o przyczynach zatrzymania i o przysługujących mu prawach, w tym o prawie do skorzystania z pomocy adwokata lub radcy prawnego, do korzystania z bezpłatnej pomocy tłumacza, jeżeli nie włada w wystarczającym stopniu językiem polskim, do złożenia oświadczenia i odmowy złożenia oświadczenia, do otrzymania odpisu protokołu zatrzymania, do dostępu do pierwszej pomocy medycznej oraz o prawach wskazanych w art. 245, art. 246 § 1 i art. 612 § 2, jak również o treści art. 248 § 1 i 2, a także wysłuchać go.

§ 3. Z zatrzymania sporządza się protokół, w którym należy podać imię, nazwisko i funkcję dokonującego tej czynności, imię i nazwisko osoby zatrzymanej, a w razie niemożności ustalenia tożsamości – jej rysopis oraz dzień, godzinę, miejsce i przyczynę zatrzymania z podaniem, o jakie przestępstwo się ją podejrzewa. Należy także wciągnąć do protokołu złożone przez zatrzymanego oświadczenia oraz zaznaczyć udzielenie mu informacji o przysługujących prawach. Odpis protokołu doręcza się zatrzymanemu.

§ 4. Niezwłocznie po zatrzymaniu osoby podejrzanej należy przystąpić do zebrania niezbędnych danych, a także o zatrzymaniu zawiadomić prokuratora. W razie istnienia podstaw, o których mowa w art. 258 § 1-3, należy wystąpić do prokuratora w sprawie skierowania do sądu wniosku o tymczasowe aresztowanie”.

WYROK W SPRAWIE LALIK przeciwko POLSCE

Artykuł 245

„Zatrzymanemu na jego żądanie należy niezwłocznie umożliwić nawiązanie w dostępnej formie kontaktu z adwokatem lub radcą prawnym, a także bezpośrednią z nimi rozmowę; w wyjątkowych wypadkach, uzasadnionych szczególnymi okolicznościami, zatrzymujący może zastrzec, że będzie przy niej obecny”.

Artykuł 300

„§ 1. Przed pierwszym przesłuchaniem należy pouczyć podejrzanego o jego uprawnieniach: do składania wyjaśnień, do odmowy składania wyjaśnień lub odmowy odpowiedzi na pytania, do informacji o treści zarzutów i ich zmianach, do składania wniosków o dokonanie czynności śledztwa lub dochodzenia, do korzystania z pomocy obrońcy, w tym do wystąpienia o obrońcę z urzędu w wypadku określonym w art. 78 oraz o treści art. 338b, do końcowego zaznajomienia z materiałami postępowania przygotowawczego, jak również o uprawnieniach określonych w art. 23a § 1, art. 72 § 1, art. 156 § 5 i 5a, art. 301, art. 335, art. 338a i art. 387 oraz o obowiązkach i konsekwencjach wskazanych w art. 74, art. 75, art. 133 § 2, art. 138 i art. 139. Pouczenie należy wręczyć podejrzanemu na piśmie; podejrzanemu otrzymanie pouczenia potwierdza podpisem”.

Artykuł 301

„Na żądanie podejrzanego należy przesłuchać go z udziałem ustanowionego obrońcy. Niestawiennictwo obrońcy nie tamuje przesłuchania”.

Artykuł 393

„§ 1. Wolno odczytywać na rozprawie protokoły oględzin, przeszukania i zatrzymania rzeczy, opinie biegłych, instytutów, zakładów lub instytucji, dane o karalności, wyniki wywiadu środowiskowego oraz wszelkie dokumenty urzędowe złożone w postępowaniu przygotowawczym lub sądowym albo w innym postępowaniu przewidzianym przez ustawę. Nie wolno jednak odczytywać notatek dotyczących czynności, z których wymagane jest sporządzenie protokołu”.

Artykuł 540

„§ 3. Postępowanie wznawia się na korzyść oskarżonego, gdy potrzeba taka wynika z rozstrzygnięcia organu międzynarodowego działającego na mocy umowy międzynarodowej ratyfikowanej przez Rzeczpospolitą Polską”.

3. Kodeks karny

26. Odpowiednie przepisy Kodeksu karnego, obowiązujące w przedmiotowym czasie, mają następujące brzmienie:

Artykuł 148

„§ 1. Kto zabija człowieka, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 8, karze 25 lat pozbawienia wolności albo karze dożywotniego pozbawienia wolności.

§ 2. Kto zabija człowieka:

1) ze szczególnym okrucieństwem,

WYROK W SPRAWIE LALIK przeciwko POLSCE

2) w związku z wzięciem zakładnika, zgwałceniem albo rozbojem,

3) w wyniku motywacji zasługującej na szczególne potępienie,

4) z użyciem materiałów wybuchowych,

podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 12, karze 25 lat pozbawienia wolności albo karze dożywotniego pozbawienia wolności”.

Artykuł 156

„§ 1. Kto powoduje ciężki uszczerbek na zdrowiu w postaci:

1) pozbawienia człowieka wzroku, słuchu, mowy, zdolności płodzenia,

2) innego ciężkiego kalectwa, ciężkiej choroby nieuleczalnej lub długotrwałej, choroby realnie zagrażającej życiu, trwałej choroby psychicznej, całkowitej albo znacznej trwałej niezdolności do pracy w zawodzie lub trwałego, istotnego zeszpecenia lub zniekształcenia ciała,

podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.

§ 2. Jeżeli sprawca działa nieumyślnie, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

§ 3. Jeżeli następstwem czynu określonego w § 1 jest śmierć człowieka, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12”.

4. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości w sprawie sposobu zapewnienia oskarżonemu korzystania z pomocy obrońcy z urzędu

27. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 27 maja 2015 r. w sprawie sposobu zapewnienia oskarżonemu korzystania z pomocy obrońcy z urzędu („Rozporządzenie”) stanowiło, co następuje:

§ 11.

„1. Wniosek o wyznaczenie obrońcy z urzędu złożony przez podejrzanego organ prowadzący postępowanie przygotowawcze przekazuje niezwłocznie do sądu właściwego do rozpoznania sprawy wraz z dokumentami złożonymi przez podejrzanego w celu wykazania, że nie jest on w stanie ponieść kosztów obrony bez uszczerbku dla niezbędnego utrzymania siebie i rodziny.

2. Przekazując do sądu właściwego do rozpoznania sprawy wniosek i dokumenty, o których mowa w ust. 1, organ prowadzący postępowanie przygotowawcze dołącza akta sprawy albo odpisy z akt sprawy niezbędne do rozpoznania wniosku o wyznaczenie obrońcy z urzędu, w szczególności umożliwiające ustalenie sygnatury sprawy, danych osobowych podejrzanego oraz danych dotyczących jego sytuacji rodzinnej i majątkowej.

3. Jeżeli okoliczności wskazują na konieczność natychmiastowego podjęcia obrony, organ prowadzący postępowanie przygotowawcze:

1) przekazuje wniosek i dokumenty, o których mowa w ust. 1, wraz z odpisami z akt sprawy, o których mowa w ust. 2, do sądu właściwego do rozpoznania sprawy za pośrednictwem telefaksu lub poczty elektronicznej bezpośrednio po złożeniu wniosku o wyznaczenie obrońcy z urzędu;

WYROK W SPRAWIE LALIK przeciwko POLSCE

2) zawiadamia, w sposób wskazany w art. 137 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego, sąd właściwy do dokonania w postępowaniu przygotowawczym czynności wymagającej natychmiastowego podjęcia obrony o złożeniu przez podejrzanego wniosku o wyznaczenie obrońcy z urzędu oraz o przekazaniu wniosku do sądu właściwego do rozpoznania sprawy oraz wskazuje datę tych czynności oraz nazwę sądu.

§ 13.

„Jeżeli podejrzany, który złożył wniosek o wyznaczenie obrońcy z urzędu, nie wykazał w sposób należyty, że nie jest w stanie ponieść kosztów obrony bez uszczerbku dla niezbędnego utrzymania siebie i rodziny, prezes sądu lub referendarz sądowy niezwłocznie wyznacza mu odpowiedni termin na uzupełnienie wniosku”.

B. Praktyka krajowa

1. Wykonanie wyroku Trybunału w sprawie Płonka p. Polsce (skarga nr 20310/02)

28. W dniu 31 marca 2009 r. Trybunał wydał wyrok w sprawie Płonka p. Polsce (skarga nr 20310/02, 31 marca 2009 r.) i orzekł, że doszło w niej do naruszenia art. 6 ust. 1 Konwencji w związku z art. 6 ust. 3 lit. c) z powodu braku dostępu skarżącej do obrońcy podczas przesłuchania przez policję. Wyrok stał się ostateczny 30 czerwca 2009 r.

29. W dniu 3 listopada 2015 r. polski Rząd przedłożył Komitetowi Ministrów raport z wykonania tego wyroku. W odniesieniu do podjętych środków ogólnych rząd wyjaśnił, że art. 300 i 301 k.p.k. znacząco zmieniono, aby zapewnić, że podejrzani otrzymają wyczerpujące i łatwo dostępne pouczenia dotyczące ich praw. Ponadto, odnosząc się do Rozporządzenia, Rząd wskazał, że określono w nim szczegóły procedury wyznaczania obrońcy z urzędu.

30. W swojej rezolucji CM/ResDH(2015)235, przyjętej 9 grudnia 2015 r., Komitet Ministrów wyraził przekonanie, że wszystkie środki wymagane na mocy art. 46 ust. 1 Konwencji zostały przyjęte, oświadczył, że pozwane państwo wykonało swoje obowiązki na mocy art. 46 ust. 2 Konwencji i zamknął nadzór nad wykonaniem tego wyroku.

2. [Polski] Rzecznik Praw Obywatelskich

31. W dniach 18 kwietnia 2017 r.¹ i 27 września 2018 r.² [polski] Rzecznik Praw Obywatelskich zwrócił się do Ministra Sprawiedliwości o rozważenie przedstawienia propozycji zmian legislacyjnych w celu

¹ <https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/Wystapienie%20generalne%20-%20obronca%20od%20poczatku%20zatrzymania.pdf>, dostęp: 10 maja 2022 r.

² <https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/Wyst%C4%85pienie%20do%20Ministra%20Sprawiedliwo%C5%9Bci%20ws.%20zapewnienia%20dost%C4%99pu%20do%20obro%C5%84cy%20ju%C5%BC%20od%20chwili%20zatrzymania%20.pdf>, dostęp: 10 maja 2022 r.

zapewnienia skuteczniejszego dostępu do obrońcy po zatrzymaniu, a tym samym zminimalizowania ryzyka złego traktowania w areszcie policyjnym. Rzecznik wskazał, że obowiązujące wówczas gwarancje były iluzoryczne, a w świetle braku innych gwarancji proceduralnych (takich jak nagrania wideo przesłuchań) zwiększało się ryzyko tortur i niehumanitarnego traktowania. W tym względzie Rzecznik odniósł się do kilku toczących się lub zakończonych postępowań karnych, w których funkcjonariuszy Policji oskarżono o znęcanie się nad podejrzanymi podczas nieformalnych rozpytań.

32. Rzecznik zakwestionował również skuteczność transpozycji dyrektywy 2013/48/UE (zob. paragraf 40 poniżej) do polskiego porządku prawnego i wyraził zaniepokojenie nieskutecznością ochrony zapewnianej przez obowiązujące wówczas przepisy k.p.k.

33. W dniu 25 października 2021 r.³ Minister Sprawiedliwości odpowiedział, że zapewnienie każdemu zatrzymanemu dostępu do adwokata byłoby niewykonalne, a biorąc pod uwagę czas potrzebny na wyznaczenie adwokata, nieuchronnie prowadziłoby to do przedłużenia zatrzymania. Zdaniem Ministra takie rozwiązanie uniemożliwiłoby policjantom rozmowę z zatrzymanym lub wykonywanie czynności procesowych z jego udziałem. Minister stwierdził, że obowiązujące prawo zapewnia wystarczające gwarancje procesowe osobom zatrzymanym na wczesnych etapach postępowania i odmówił rozważenia wprowadzenia propozycji zmian legislacyjnych.

3. Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego

34. Trybunał Konstytucyjny w wyroku z 11 grudnia 2012 r. (sygn. K 37/11) orzekł, że:

„Prawo do obrony przysługuje zatem każdemu od momentu wszczęcia przeciwko niemu postępowania karnego. Trybunał [Konstytucyjny] podkreślał, że „w praktyce” momentem tym jest chwila przedstawienia zarzutów, a więc chwila kiedy występuje już uzasadnione podejrzenie popełnienia przestępstwa. Trybunał [Konstytucyjny] mając na względzie orzecznictwo Sądu Najwyższego przyjmuje, że prawo do obrony, o którym mowa w art. 42 ust. 2 Konstytucji, odnosi się także do tej fazy postępowania, która poprzedza formalne postawienie zarzutów danej osobie. Trybunał [Konstytucyjny] podziela pogląd Sądu Najwyższego, że „nie formalne postawienie zarzutu popełnienia przestępstwa, lecz już pierwsza czynność organów procesowych skierowana na ściganie określonej osoby czyni ją podmiotem prawa do obrony”.

4. Orzecznictwo Sądu Najwyższego

35. W postanowieniu z 1 września 2003 r. (sygn. akt V KK 12/03) Sąd Najwyższy orzekł, co następuje:

„Z brzmienia art. 186 § 1 k.p.k. wynika, że zakaz ten obejmuje jedynie treść „poprzednio złożonych zeznań” i możliwość czynienia na ich podstawie ustaleń

³ https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/2021-10/Odpowiedz_MS_25.10.2021.pdf,
dostęp: 10 maja 2022 r.

faktycznych. Przepis ten nie zakazuje jednak odtwarzania zeznań osoby uprawnionej do odmowy składania zeznań złożonych poza protokołem przesłuchania w charakterze świadka, np. podczas zatrzymania przez funkcjonariusza Policji w formie spontanicznego oświadczenia”.

36. W dniu 4 maja 2016 r. Sąd Najwyższy wydał postanowienie (sygn. akt III KK 334/15) dotyczące charakteru i sposobu wykorzystania notatek urzędowych. Stwierdził w nim, co następuje:

„Nie ulega wątpliwości, że w świetle art. 174 k.p.k. notatka urzędowa sporządzona z czynności rozpytania nie może zastąpić dowodu z wyjaśnień oskarżonego, czy z zeznań świadka. Na podstawie treści notatki urzędowej nie wolno także dokonywać ustaleń faktycznych sprzecznych z wyjaśnieniami oskarżonego, czy z zeznaniami świadka, gdyż byłoby to zastąpieniem tego rodzaju dowodów treścią notatki. Nie ma natomiast zakazu przesłuchania w charakterze świadka funkcjonariusza Policji, który dokonał czynności rozpytania i sporządził z niej notatkę urzędową. Zastępowanie wyjaśnień oskarżonego lub zeznań świadka miałyby miejsce w wypadku przesłuchania funkcjonariusza dokonującego formalnego przesłuchania na okoliczność treści składanych w czasie tego przesłuchania wyjaśnień albo zeznań. Takiego charakteru nie ma natomiast relacja funkcjonariuszy o przebiegu przeprowadzonych przez nich czynności na miejscu przestępstwa, których element stanowią spontaniczne wypowiedzi osoby, wobec której zostało dokonane tzw. rozpytanie”.

37. W wyroku z 10 września 2020 r. (sygn. akt IV KK 150/19) Sąd Najwyższy orzekł, co następuje:

„Odtworzenie (w jakiegokolwiek formie, to jest czy to przez przesłuchanie funkcjonariuszy w charakterze świadków, czy przez ujawnienie dokumentów zawierających oświadczenia późniejszego oskarżonego) relacji składanych policjantom przed przesłuchaniem osoby w charakterze podejrzanego lub w trybie określonym w art. 308 § 2 zd. ostatnie k.p.k. możliwe byłoby jedynie wówczas, gdyby mieli oni kontakt z (tą osobą) w związku z wykonywaniem pozaprosesowych czynności służbowych i informacje przekazywane byłyby im przez późniejszego podejrzanego w sposób spontaniczny. Wówczas jednak, gdy uzyskanie informacji o czynnie zarzucanym dokonywało się z inspiracji policjantów i na potrzeby ewentualnego postępowania karnego, wykorzystanie relacji późniejszego oskarżonego utrwalonych w innej formie niż protokół przesłuchania stanowi obejście art. 174 k.p.k.”.

38. W dniu 21 marca 2021 r. Sąd Najwyższy wydał postanowienie (sygn. akt IV KK 683/19) dotyczące wykorzystania informacji uzyskanych podczas nieformalnego rozpytania. Stwierdził w nim, co następuje:

„Wobec charakteru przedstawianej przez skarżącego argumentacji wypada jeszcze przypomnieć, że przeprowadzenie tzw. czynności rozpytania może zostać utrwalone w formie notatki urzędowej (art. 143 § 2 k.p.k.). Przeprowadzenie takiej czynności nie może jednak zastąpić dowodu z wyjaśnień oskarżonego oraz z zeznań świadków (art. 174 k.p.k.). Czynność rozpytania osoby, która w przyszłości może stać się podejrzanym, nie narusza art. 74 § 1 k.p.k., gdyż nie ciąży na niej prawny obowiązek udzielania na pytania funkcjonariuszy organów ścigania informacji dotyczących okoliczności związanych z czynem, którego to rozpytanie dotyczy. Czynność rozpytania nie narusza także art. 175 § 1 k.p.k., ponieważ przewidziane w tym przepisie prawo do milczenia przysługuje osobie, której postawiono zarzut popełnienia przestępstwa. Inną jednak kwestią – czego już w kasacji jej autor nie dostrzega – jest możliwość późniejszego dowodowego wykorzystania informacji uzyskanych w toku

WYROK W SPRAWIE LALIK przeciwko POLSCE

takiego rozpytania. Wobec brzmienia art. 174 k.p.k. nie ulega wątpliwości, że notatka urzędowa sporządzona z czynności rozpytania nie może zastąpić dowodu z wyjaśnień oskarżonego, czy zeznań świadków. Dlatego nie podlega ona ujawnieniu na rozprawie (art. 393 § 1 zd. drugie k.p.k.). Na podstawie treści notatki urzędowej nie wolno także dokonywać ustaleń faktycznych sprzecznych z wyjaśnieniami oskarżonego, czy zeznaniami świadka, gdyż byłoby to zastąpienie tych dowodów treścią notatki. Nie ma natomiast przeszkód normatywnych co do przesłuchania funkcjonariusza Policji, który tą notatkę sporządził w charakterze świadka i co do tego, aby złożone przez niego zeznania wykorzystać dowodowo obok wyjaśnień oskarżonego lub zeznań świadka w celu potwierdzenia i uzupełnienia oryginalnych zeznań lub wyjaśnień, o ile tym dowodom nie przeczą”.

5. Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego

39. W swoim raporcie z 2017 r. zatytułowanym „Uwagi o stwierdzonych nieprawidłowościach i lukach w prawie” Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego stwierdził:

„Ponadto zastrzeżenia wywołuje brak precyzyjnego uregulowania możliwości przeprowadzenia przez podejrzanego konsultacji z obrońcą przed pierwszym przesłuchaniem w ramach instytucji przedstawienia zarzutów. Wydaje się, że wynikający z art. 313 § 1 k.p.k. obowiązek organu procesowego niezwłocznego przesłuchania podejrzanego po ogłoszeniu mu postanowienia o przedstawieniu zarzutów w połączeniu z brakiem przepisu, który nakazywałby umożliwienie odbycia konsultacji z obrońcą przed przystąpieniem do przesłuchania, narusza precyzyjnie określone w art. 3 ust. 2 lit. a) dyrektywy [2013/48/UE] prawo do dostępu do adwokata »przed przesłuchaniem«. Przepis art. 301 k.p.k. przewiduje co prawda prawo podejrzanego do przesłuchania go z udziałem obrońcy, jednak jedynie już »ustanowionego» w sprawie. Nie odnosi się on również do umożliwienia podejrzanemu konsultacji z obrońcą przed przystąpieniem do przesłuchania [...]. Niezależnie od wymogów dyrektywy w doktrynie od dawna zwracano uwagę na nieprawidłowe uregulowanie w art. 301 k.p.k. kwestii dostępu do obrońcy w związku z pierwszym przesłuchaniem”.

II. WŁAŚCIWE MATERIAŁY PRAWA MIĘDZYNARODOWEGO

Unia Europejska

40. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/48/UE z 22 października 2013 r. w sprawie prawa dostępu do adwokata w postępowaniu karnym i w postępowaniu dotyczącym europejskiego nakazu aresztowania oraz w sprawie prawa do poinformowania osoby trzeciej o pozbawieniu wolności i prawa do porozumiewania się z osobami trzecimi i organami konsularnymi w czasie pozbawienia wolności („Dyrektywa”), w stosownych przypadkach, stanowi:

Artykuł 3

„1. Państwa członkowskie zapewniają, aby podejrzeni i oskarżeni mieli prawo dostępu do adwokata w takim terminie i w taki sposób, aby osoby te mogły rzeczywiście i skutecznie wykonywać przysługujące im prawo do obrony.

WYROK W SPRAWIE LALIK przeciwko POLSCE

2. Podejrzani lub oskarżeni mają prawo dostępu do adwokata bez zbędnej zwłoki. W każdym wypadku podejrzani lub oskarżeni mają dostęp do adwokata począwszy od najwcześniejszego spośród następujących terminów:

- a) przed ich przesłuchaniem przez policję lub inny organ ścigania lub organ sądowy;
- b) w momencie prowadzenia przez organy ścigania lub inne właściwe organy czynności dochodzeniowych lub innych czynności dowodowych zgodnie z ust. 3 lit. c);
- c) niezwłocznie po pozbawieniu wolności;
- d) zanim zostali wezwani do stawienia przed sądem właściwym w sprawach karnych w odpowiednim czasie, zanim stawia się przed tym sądem.

3. Prawo dostępu do adwokata pociąga za sobą, co następuje:

- a) państwa członkowskie zapewniają, aby podejrzani lub oskarżeni mieli prawo do spotykania się na osobności i porozumiewania się z reprezentującym ich adwokatem, także przed przesłuchaniem przez policję lub inny organ ścigania lub organ sądowy;
- b) państwa członkowskie zapewniają, aby podejrzani lub oskarżeni mieli prawo do obecności i skutecznego udziału ich adwokata w czasie ich przesłuchiwania. Taki udział musi być zgodny z procedurami określonymi w prawie krajowym, pod warunkiem że takie procedury pozostają bez uszczerbku dla skutecznego wykonywania odnośnego prawa i dla jego istoty. Jeżeli adwokat bierze udział w przesłuchaniu, fakt ten jest odnotowywany, z wykorzystaniem procedury protokołowania, zgodnie z prawem krajowym danego państwa członkowskiego;

[...]

4. Państwa członkowskie dokładają starań, aby udostępniać informacje ogólne mające ułatwić podejrzanym lub oskarżonym uzyskanie dostępu do adwokata.

Niezależnie od przepisów prawa krajowego dotyczących obowiązkowej obecności adwokata, państwa członkowskie wprowadzają niezbędne rozwiązania, by zapewnić podejrzanym lub oskarżonym, którzy zostali pozbawieni wolności, możliwość skutecznego skorzystania z prawa dostępu do adwokata, chyba że takie osoby zrzekły się tego prawa zgodnie z art. 9.

[...]

6. W wyjątkowych okolicznościach i jedynie na etapie postępowania przygotowawczego państwa członkowskie mogą zastosować czasowe odstępstwo od stosowania praw przewidzianych w ust. 3, w zakresie, w jakim jest to uzasadnione – w świetle konkretnych okoliczności danej sprawy – jednym z następujących istotnych powodów:

- a) w przypadku pilnej potrzeby zapobieżenia poważnym negatywnym konsekwencjom dla życia, wolności lub nietykalności cielesnej jakiejś osoby;
- b) w przypadku konieczności podjęcia przez organy ścigania natychmiastowego działania w celu niedopuszczenia do narażenia postępowania karnego na znaczący uszczerbek.

PRAWO

I. UWAGA WSTĘPNA

41. Pismem z 28 września 2021 r. Rząd poinformował Trybunał, że zaproponował złożenie jednostronnej deklaracji w celu rozwiązania kwestii podniesionej przez skarżącego. Rząd złożył wniosek do Trybunału o skreślenie skargi zgodnie z art. 37 Konwencji.

42. W dniu 18 stycznia 2022 r. Trybunał (Izba Pierwszej Sekcji) rozpoznał deklarację w świetle zasad wynikających z jego orzecznictwa (zob. w szczególności *Tahsin Acar p. Turcji*, [WI], skarga nr 26307/95, §§ 75–77, ETPC 2003-VI) i oddalił wniosek Rządu o skreślenie skargi z listy. Uznał, że poszanowanie praw człowieka wymaga nie tylko uznania naruszenia i wypłaty odszkodowania, lecz także zobowiązania pozwanego państwa do podjęcia odpowiednich środków o charakterze ogólnym.

II. ZARZUCANE NARUSZENIE ART. 6 UST. 3 LIT C) KONWENCJI

43. Skarżący zarzucił, że jego skazanie w dużej mierze oparto na jego nieformalnych zeznaniach, złożonych bez zapewnienia podstawowych gwarancji proceduralnych dla jego obrony, bez zbadania poziomu jego nietrzeźwości przed nieformalnym rozpytaniem i bez poinformowania go o przysługujących mu prawach, w tym do obecności adwokata, zgodnie z art. 6 ust. 3 lit. c) Konwencji, który stanowi:

„3. Każdy oskarżony o popełnienie czynu zagrożonego karą ma co najmniej prawo do:

[...]

c) bronięcia się osobiście lub przez ustanowionego przez siebie obrońcę, a jeśli nie ma wystarczających środków na pokrycie kosztów obrony, do bezpłatnego korzystania z pomocy obrońcy wyznaczonego z urzędu, gdy wymaga tego dobro wymiaru sprawiedliwości;”

A. Dopuszczalność

44. Trybunał zauważa, że skarga nie jest w sposób oczywisty nieuzasadniona ani niedopuszczalna na jakiegokolwiek innej podstawie wymienionej w art. 35 Konwencji. Należy ją zatem uznać za dopuszczalną.

B. Meritum

1. Stanowiska stron

(a) Skarżący

45. Skarżący podniósł, że jego nieformalne rozpytanie przeprowadzono bez zapewnienia jakichkolwiek gwarancji proceduralnych. W szczególności przed rozpytaniem nie zbadano poziomu trzeźwości skarżącego, ani nie zarejestrowano dokładnego czasu przeprowadzenia rozpytania. Skarżący zarzucił ponadto, że nie był świadom przysługującego mu prawa do odmowy udzielenia odpowiedzi na konkretne pytania lub do zachowania milczenia. Funkcjonariusze, którzy go przesłuchiwali, sporządzili notatki urzędowe z jego wypowiedzi, choć nic nie stało na przeszkodzie, by przygotować formalny protokół, który musiałby zostać podpisany przez wszystkich uczestników przesłuchania. Zdaniem skarżącego sporządzenie notatki urzędowej nie dawało takiej możliwości, pozwalając przesłuchującemu na przeformułowanie wypowiedzi skarżącego. Skarżący zarzucił ponadto, że skazanie go za zabójstwo popełnione ze szczególnym okrucieństwem oparto na wyjaśnieniach złożonych przez niego bez obecności adwokata.

(b) Rząd

46. Rząd stwierdził, że art. 6 ust. 3 lit. c) Konwencji nie określa sposobu korzystania z prawa dostępu do obrońcy ani treści tego prawa. Ponadto Rząd utrzymywał, że wyznaczenie obrońcy samo w sobie nie zapewnia skuteczności pomocy, jakiej obrońca może udzielić oskarżonemu. Rząd przyznał, że podejrzani muszą mieć możliwość nawiązania kontaktu z obrońcą od momentu zatrzymania, przed przesłuchaniem (zob. *Brusco p. Francji*, skarga nr 1466/07, § 54, 14 października 2010 r. oraz *A.T. p. Luksemburgowi*, skarga nr 30460/13, §§ 86–89, 9 kwietnia 2015 r.). W tym względzie Rząd wskazał, że ojciec skarżącego ustanowił obrońcę dla swojego syna i skarżący mógł się z nim skonsultować 27 stycznia 2016 r.

47. Rząd zauważył ponadto, że organy krajowe prowadzące postępowanie karne, dokonując ustaleń, oparły się w całości na dowodach zgromadzonych w postępowaniu. Rząd podniósł, że skoro Sąd Najwyższy oddalił skargę kasacyjną skarżącego jako w sposób oczywisty bezzasadną, zarzucane nieprawidłowości nie miały wpływu na dalszy przebieg postępowania dowodowego ani na ustalenia sądów.

2. Interweniujące osoby trzecie

(a) Helsińska Fundacja Praw Człowieka

48. Helsińska Fundacja Praw Człowieka („Fundacja”) podniosła, że ramy prawne regulujące prawo dostępu do obrońcy w areszcie policyjnym zawierają poważne niedociągnięcia, które podważają skuteczne korzystanie

z tego prawa. Fundacja wskazała, że pouczenie dla zatrzymanych i podejrzanych jest sformułowane w skomplikowany sposób, który utrudnia ich skuteczne zrozumienie i nie uwzględnia stresu sytuacyjnego spowodowanego zatrzymaniem. Ponadto, zdaniem interwenienta, praktyka organów krajowych była taka, że brak wyraźnego wskazania przez zatrzymanego lub podejrzanego chęci skorzystania z pomocy adwokata był uznawany za dorozumiane zrzeczenie się tego prawa.

49. Fundacja stwierdziła ponadto, że funkcjonariusze Policji niechętnie pomagają zatrzymanym w znalezieniu adwokata, zwłaszcza podczas zatrzymania. Komisariaty policji nie posiadały grafików dostępnych adwokatów, dlatego też zatrzymani, którzy nie mieli już ustanowionego obrońcy, w praktyce nie mieli do kogo się zwrócić. Brak precyzyjnych przepisów w tym zakresie uniemożliwiał skuteczną pomoc zatrzymanym, którzy nie mieli danych kontaktowych swoich adwokatów. Fundacja stwierdziła również, że praktyka przeprowadzania nieformalnych rozpytań była szeroko rozpowszechniona wśród funkcjonariuszy Policji i mimo, że nie można było wykorzystać notatek urzędowych w sądzie w celu zastąpienia nimi zarejestrowanych zeznań, funkcjonariusze Policji zazwyczaj zeznawali jako świadkowie w odniesieniu do tego, co oskarżony powiedział podczas nieformalnego rozpytania. Co więcej, notatka urzędowa sporządzona przez policję była zawsze dołączana do akt sprawy i dostępna dla sędziego, nawet jeśli jej autor nie został wezwany do złożenia zeznań.

50. Ponadto Fundacja przedstawiła obszerne uwagi, kwestionując skuteczność wdrożenia dyrektywy. W szczególności interwenient, powołując się na różne źródła krajowe i międzynarodowe (zob. paragraf 39 powyżej), argumentował, że ustawodawstwo krajowe nie zapewnia skutecznego i praktycznego prawa dostępu do adwokata natychmiast po zatrzymaniu, a w każdym razie bez zbędnej zwłoki przed przesłuchaniem przez policję, zgodnie z wymogami art. 3 ust. 2 lit. a) Dyrektywy.

(b) Fair Trials

51. Odnosząc się do praktyki nieformalnych rozpytań, organizacja pozarządowa Fair Trials stwierdziła, że taka metoda miała na celu obejście ochrony oferowanej przez art. 6 ust. 3 c) Konwencji poprzez stworzenie odrębnej kategorii przesłuchań, która nie podlegała gwarancjom zapewniającym prawo do rzetelnego procesu sądowego. Interwenient stwierdził ponadto, że zgodnie z utrwalonym orzecznictwem Trybunału, każdą rozmowę między zatrzymanym podejrzanym a policją należy traktować jako formalny kontakt i nie można jej określać jako nieformalnego rozpytania lub nieformalnej rozmowy (zob. *Ayetullah Ay p. Turcji*, skargi nr 29084/07 i 1191/08, § 137, 27 października 2020 r.).

52. Interwenient wskazał, że przesłuchanie podejrzanego bez obecności adwokata może rodzić wiele bezpośrednich i pośrednich korzyści dla oskarżenia, nawet gdyby wyjaśnienia złożone przez podejrzanego nie zostały

zarejestrowane lub zostały formalnie wyłączone z akt sprawy karnej. Treść wyjaśnień uzyskanych niezgodnie z prawem, nawet jeśli zostały one formalnie zakwestionowane i wyłączone z materiału dowodowego, była fizycznie dostępna dla składu sędziowskiego i prawdopodobnie wpłynęłaby na jego decyzje.

53. Organizacja Fair Trials stwierdziła wreszcie, że zgodnie z ogólnym „testem rzetelności” (zob. *Beuze p. Belgii* [WI], skarga nr 71409/10, § 150, 9 listopada 2018 r.) konieczne było solidne i szczegółowe zbadanie ram prawnych i praktyki krajowej regulującej dopuszczalność i wyłączanie dowodów. W przypadku zastosowania zasady wyłączenia Trybunał nie powinien uznawać za „mało prawdopodobne, że postępowanie jako całość” było nierzetelne (ibid.) przed przeprowadzeniem dogłębnej analizy zastosowania zasady wyłączenia w praktyce.

3. Ocena Trybunału

(a) Zasady ogólne

54. Ogólne zasady dotyczące prawa do powiadomienia o prawie do zachowania milczenia, przywileju wolności od samooskarżenia i prawa dostępu do adwokata, jego punkt startowy, cele i treść zostały podsumowane w wyroku Trybunału w sprawie *Beuze* (*op.cit.* §§ 123–36).

55. Przywilej wolności od samooskarżenia i prawo do zachowania milczenia są powszechnie uznawanymi standardami międzynarodowymi, które leżą u podstaw rzetelnego postępowania. Ich celem jest zapewnienie oskarżonemu ochrony przed niewłaściwym zastosowaniem przymusu ze strony władz, a tym samym uniknięcie pomyłek sądowych i zapewnienie realizacji celów art. 6 (zob. *John Murray p. Zjednoczonemu Królestwu*, 8 lutego 1996 r., § 45, Zbiór Wyroków i Decyzji, 1996-I). Ponadto wczesnym dostęp do adwokata jest jedną z gwarancji proceduralnych, na które Trybunał będzie zwracał szczególną uwagę przy badaniu, czy w postępowaniu naruszono istotę prawa wolności od samooskarżenia (zob., odpowiednio, *Jalloh p. Niemcom* [WI], skarga nr 54810/00, § 101, ETPC, 2006 IX).

56. Trybunał przypomina, że nieodłącznym elementem prawa wolności od samooskarżenia, prawa do milczenia i prawa do pomocy prawnej jest to, że osoba „oskarżona o popełnienie czynu zabronionego” do celów art. 6 ma prawo do bycia poinformowaną o tych prawach (zob. *Ibrahim i inni p. Zjednoczonemu Królestwu* [WI], skarga nr 50541/08 i 3 inne, § 272, 13 września 2016 r.). Prawa te są zupełnie odrębne: zrzeczenie się jednego z nich nie pociąga za sobą zrzeczenia się drugiego. Niemniej mają one charakter uzupełniający, ponieważ osobom zatrzymanym przez policję należy *a fortiori* zapewnić pomoc adwokata, jeżeli nie zostały one wcześniej poinformowane przez władze o przysługującym im prawie do zachowania milczenia (*Navone i Inni p. Monako*, skarga nr 62880/11 i 2 inne, § 74, 24 października 2013 r.).

57. Trybunał przypomina ponadto, że przywilej wolności od samooskarżenia nie ogranicza się do faktycznego przyznania się do winy lub do uwag, które są bezpośrednio obciążające; aby wypowiedzi zostały uznane za samooskarżające, wystarczy by miały istotny wpływ na sytuację oskarżonego (zob. *Schmid-Laffer p. Szwajcarii*, skarga nr. 41269/08, § 37, 16 czerwca 2015 r., zob. Także *A.T. p. Luksemburgowi*, cyt. pow., § 72).

58. Trybunał ponownie podkreśla znaczenie etapu postępowania przygotowawczego dla przygotowania postępowania karnego, ponieważ dowody zgromadzone na tym etapie określają ramy, w których zarzucany oskarżonemu czyn zabroniony będzie rozpatrywany w trakcie procesu (zob. *Salduz p. Turcji* [WI], skarga nr 36391/02, § 54, ETPC 2008). Każdą rozmowę pomiędzy zatrzymanym podejrzanym o popełnienie przestępstwa a policją należy traktować jako formalny kontakt i nie można charakteryzować jej jako nieformalnego rozpytania lub nieformalnej rozmowy, umożliwiając w ten sposób obejście podstawowych praw proceduralnych zapisanych w art. 6 ust. 3 Konwencji (zob. *Ayetullah Ay*, cyt. pow., § 137).

(b) Zastosowanie ogólnych zasad w niniejszej sprawie

(i) Istnienie i zakres ograniczeń

59. Na wstępie Trybunał zauważa, że Rząd, odnosząc się do odpowiednich przepisów prawa krajowego, nakładających na organy obowiązek informowania osób oskarżonych o popełnienie czynu zabronionego o przysługujących im prawach (zob. paragraf 25 powyżej), stwierdził, że skarżący otrzymał te informacje tuż po zatrzymaniu. Chociaż stwierdzenie to nie zostało zakwestionowane przez skarżącego, Trybunał zauważa, że Rząd nie dostarczył kopii odpowiedniego dokumentu.

60. W każdym razie wydaje się, że skarżący nie otrzymał podobnych informacji o swoich prawach przed nieformalnym rozpytaniem, które przeprowadzono późnym rankiem po zatrzymaniu (zob. paragraf 11 i 19 powyżej). Nie zbadano również stanu trzeźwości skarżącego przed rozpoczęciem tego nieformalnego rozpytania (zob. paragraf 11 powyżej; zob. Również *a contrario Fafara p. Polsce* (dec.) [Komitet], skarga nr 60136/13, § 6, 9 listopada 2021 r.). Prokurator poinformował go o jego prawach jako podejrzanego dopiero przed formalnym przesłuchaniem w charakterze podejrzanego (zob. paragraf 14 powyżej).

61. Trybunał zauważa ponadto, że skarżący nie kontaktował się z adwokatem pomiędzy momentem zatrzymania o godzinie 23.20 w dniu 26 stycznia 2016 r., a nieformalnym rozpytaniem przez policję o godzinie 10.55 następnego dnia. Skarżący zaczął konsultować się z adwokatem dopiero 27 stycznia 2016 r. o godz. 14.55 (ponad piętnaście godzin po zatrzymaniu), będąc już wówczas nieformalnie rozpytywanym przez prawie trzy godziny (zob. paragraf 11 powyżej) i w obecności funkcjonariusza Policji (zob. paragrafy 9–11 i 13 powyżej). Jednocześnie nie wydaje się, aby

podczas tego przesłuchania adwokat kiedykolwiek poprosił o możliwość skonsultowania się na osobności ze swoim klientem.

62. Trybunał powtarza, że otrzymanie przez oskarżonego informacji o prawie do zachowania milczenia, nieobciążania samego siebie i skonsultowania się z adwokatem, jest jedną z gwarancji umożliwiających mu wykonywanie prawa do obrony (zob. *Simeonovi p. Bułgarii* [WI], skarga nr 21980/04, § 128, 12 maja 2017 r.). W świetle opisanych powyżej okoliczności Trybunał nie jest przekonany, że informacje przekazane skarżącemu przez śledczych były wystarczająco jasne, aby zagwarantować skuteczne korzystanie przez skarżącego z prawa do zachowania milczenia, nieobciążania samego siebie i konsultacji z adwokatem.

63. Mając na uwadze powyższe, Trybunał stwierdza, że skarżący, który na mocy art. 6 Konwencji był uprawniony do ochrony od momentu jego zatrzymania (zob. *Simeonovi*, cyt. pow., § 111), nie został wystarczająco poinformowany o swoich prawach.

(ii) *Ogólna rzetelność postępowania*

64. Trybunał przypomina, że prawa wynikające z art. 6 ust. 3 należy postrzegać jako szczególne aspekty ogólnego prawa do rzetelnego procesu sądowego, a nie cele same w sobie (*Ibrahim i Inni*, cyt. pow., §§ 250–51). W konsekwencji, pomimo faktu, że skarżący nie powołał się wyraźnie na art. 6 ust. 1, Trybunał zbada, czy postępowanie było rzetelne jako całość, uznając, że potrzeba takiego badania wynika z utrwalonego orzecznictwa w tej kwestii (zob. *Beuze*, cyt. pow., §§ 147–48). Na Rządzie spoczywa obowiązek przekonującego wykazania, dlaczego – wyjątkowo i w szczególnych okolicznościach sprawy – ogólna rzetelność postępowania nie została nieodwracalnie naruszona przez fakt, że skarżącego nie poinformowano należycie o jego prawach (zob., odpowiednio, *Ibrahim i Inni*, cyt. pow., § 265).

65. Konwencja ma na celu zagwarantowanie praw, które są praktyczne i skuteczne, a nie teoretyczne i iluzoryczne. W tym kontekście Trybunał przypomina, że art. 6 ust. 3 lit. c) Konwencji należy interpretować jako gwarantujący prawo osób oskarżonych o popełnienie czynu zabronionego do niezwłocznego uzyskania informacji o przysługującym im prawie do obrony, niezależnie od ich wieku lub szczególnej sytuacji oraz niezależnie od tego, czy są reprezentowane przez obrońcę z urzędu, czy też przez obrońcę ustanowionego przez siebie (zob. *Beuze*, cyt. pow., § 129).

66. Przeprowadzając analizę ogólnej rzetelności postępowania Trybunał zbada, w zakresie, w jakim są one istotne w niniejszej sprawie, różne czynniki wynikające z jego orzecznictwa, jak określono w wyroku w sprawie *Beuze* (cyt. pow., § 150).

(α) Czy skarżący znajdował się w trudnej sytuacji

67. Strony nie wypowiedziały się na temat tego, czy skarżący znajdował się w trudnej sytuacji. Ze względu jednak na jego stan nietrzeźwości (zob. paragraf 9 powyżej) skarżący znajdował się w trudnej sytuacji w momencie zatrzymania i organy powinny były wziąć to pod uwagę przy informowaniu go o przysługujących mu prawach (zob., odpowiednio, *Płonka p. Polsce*, skarga nr 20310/02, § 38, 31 marca 2009 r.).

(β) Okoliczności, w których uzyskano dowody

68. Nie ma sugestii, że skarżący był źle traktowany przez policję po zatrzymaniu lub podczas nieformalnego rozpytania, chociaż później twierdził, że zaczął się bać funkcjonariuszy (zob. paragraf 16 powyżej). Trybunał jest jednak zaniepokojony faktem, że przebieg tego nieformalnego rozpytania został utrwalony w jednej notatce urzędowej, podpisanej jedynie przez P.R. (zob. paragraf 11 powyżej) i tym samym pozbawiono skarżącego możliwości zgłoszenia zastrzeżeń co do jej treści lub co do sposobu, w jaki został przesłuchany, co byłoby możliwe, gdyby sporządzono formalny protokół (zob. art. 150 § 2 k.p.k., cytowany w paragrafie 25 powyżej).

(γ) Ocena przeprowadzana przez sądy krajowe

69. Trybunał przypomina, że brak przeprowadzenia przez sądy krajowe przynajmniej zbadania konieczności wykluczenia zeznań zarejestrowanych w początkowej fazie postępowania, a tym samym zapewnienia naprawy konsekwencji niezapewnienia skarżącemu pomocy prawnej podczas przesłuchania przez policję, może sam w sobie prowadzić do wniosku, że postępowanie było ogólnie nierzetelne (zob., odpowiednio, *A.T. p. Luksemburgowi*, cyt. pow., § 73).

70. Trybunał obawia się, że zasada wyłączenia określona w art. 174 k.p.k. była w praktyce nieskuteczna. Mimo że notatka urzędowa nie powinna była zastępować wyjaśnień oskarżonego, zakaz ten został zasadniczo ominięty, gdy notatkę włączono do akt sprawy (zob. paragraf 11 powyżej), a funkcjonariusz, który ją sporządził, przesłuchany w charakterze świadka (zob. paragraf 19 powyżej), przy czym treść tej notatki została mu okazana jako *aide-mémoire*.

71. Mimo, że skarżący zakwestionował wykorzystanie wyjaśnień, które złożył na policji, sądy krajowe odrzuciły jego argumenty. W szczególności Sąd Apelacyjny odniósł się do odpowiedniego orzecznictwa Sądu Najwyższego, który uznał, że k.p.k. nie zabrania odtwarzania zeznań złożonych przez osobę uprawnioną do odmowy składania zeznań – na przykład podczas jej zatrzymania przez funkcjonariusza Policji w formie spontanicznego oświadczenia (zob. paragraf 36 powyżej). Trybunał nie może uznać, że wyjaśnienia złożone przez skarżącego na komisariacie policji były spontaniczne, zważywszy, że zostały one złożone w obecności trzech

funkcjonariuszy Policji, którzy sami opisali tę czynność – trwającą prawie trzy godziny – jako „przesłuchanie” (choć nieformalne). Ponadto nie odniesiono się do braku zbadania poziomu trzeźwości skarżącego przed rozpoczęciem nieformalnego przesłuchania; nie odniesiono się również do zarzutu skarżącego, że obawiał się przesłuchujących go funkcjonariuszy.

72. Chociaż skarżący wyraźnie zakwestionował w swojej skardze kasacyjnej wykorzystanie wyjaśnień udzielonych policji bez poinformowania go o jego podstawowych prawach, Sąd Najwyższy oddalił skargę kasacyjną jako oczywiście bezzasadną, zwalniając się tym samym z obowiązku sporządzenia uzasadnienia (zob. paragraf 23 powyżej).

(δ) Charakter zeznań

73. W niniejszej sprawie nie ulega wątpliwości, że skarżący przyznał się do zarzutu w momencie nieformalnego rozpytania, a tym samym obciążył samego siebie (zob. paragraf 11 powyżej). Ponadto zważywszy, że skarżący kilkakrotnie zmieniał swoją wersję faktów w trakcie procesu (podważając w ten sposób swoją ogólną wiarygodność), rozpytanie to stało się kluczowe. Sądy krajowe wyraźnie odniosły się do wyjaśnień złożonych przez skarżącego w trakcie jego nieformalnego przesłuchania: opierając się na nich, sądy te ustaliły zamiar i motyw finansowy skarżącego, który uznano za okoliczność obciążającą (zob. paragraf 20 powyżej). Trybunał stwierdza, że przy ocenie ogólnej rzetelności postępowania należy przywiązywać dużą wagę do wyżej wymienionych czynników.

(ε) Wykorzystanie dowodów

74. Rząd zakwestionował argument skarżącego, że skazanie go w dużej mierze oparto na jego oświadczeniach, i odniósł się do innych dowodów zgromadzonych przez organy.

75. Trybunał zauważa, że oskarżenie rzeczywiście opierało się na różnych materiałach, które były niepowiązane z wyjaśnieniami skarżącego i niezależne od nich, a mianowicie na zeznaniach świadków, ustaleniach śledczych, dowodach rzeczowych zebranych na miejscu zbrodni oraz wynikach badań lekarskich i psychiatrycznych (zob. paragraf 17 powyżej). Niemniej, jak wspomniano powyżej (paragraf 73), wyjaśnienia złożone przez skarżącego w czasie nieformalnego rozpytania w areszcie policyjnym zawierały szczegółową relację z wydarzeń, które miały miejsce w dniu śmierci T.B. Ponadto wydaje się, że treść wyjaśnień skarżącego, złożonych bez zapoznania go z przysługującymi mu prawami, w tym prawem do obecności adwokata, posłużyła jako kluczowy dowód w ustaleniu jego zamiaru zabicia T.B., a sądy krajowe kilkakrotnie bezpośrednio się do nich odwołały (zob. paragraf 20 powyżej). To z kolei uzasadniło skazanie skarżącego za zabójstwo (zob. paragraf 21 powyżej).

76. W szczególności, odnosząc się do wyjaśnień skarżącego z nieformalnego rozpytania, Sąd Apelacyjny stwierdził, że późniejsze wyjaśnienia skarżącego (najwyraźniej te złożone przed prokuratorem – również częściowo złożone bez obecności adwokata, zob. paragrafy 14–15 powyżej) potwierdziły to, co powiedział P.R. Tak czy inaczej, Trybunał uważa jednak, że w rozumowaniu tym pomija się fakt, że wyjaśnienia złożone przez skarżącego podczas nieformalnego przesłuchania miały już wpływ na przebieg śledztwa – zwłaszcza biorąc pod uwagę fakt, że P.R. został (wówczas) przesłuchany w charakterze świadka przez prokuratora (zob. paragraf 12 powyżej).

77. W związku z tym Trybunał uznaje, że wykorzystanie wyjaśnień skarżącego złożonych podczas nieformalnego rozpytania, bez należytego poinformowania go o prawie do zachowania milczenia i bez obecności jego adwokata, znacząco wpłynęło na przebieg śledztwa, a ostatecznie na ustalenia sądów krajowych.

(ζ) Waga interesu publicznego

78. Nie ma wątpliwości, że względy interesu publicznego uzasadniały ściganie skarżącego, jako że został oskarżony o zabójstwo. Nie oznacza to jednak, że władze krajowe mogą ograniczyć podstawowe prawa zatrzymanego zawarte w art. 6 Konwencji, w szczególności prawo do milczenia i prawo do nieobciążania samego siebie (zob. *Saunders p. Zjednoczonemu Królestwu*, 17 grudnia 1996 r., § 68, Zbiór Wyroków i Decyzji 1996-VI).

(η) Czy prawo krajowe i praktyka zapewniają inne gwarancje proceduralne

79. Trybunał zauważa, że polskie prawo przewiduje pewne gwarancje proceduralne dla obrony. W szczególności skarżący był reprezentowany przez adwokata w trakcie całego postępowania sądowego. Dano mu możliwość przedstawienia własnej wersji wydarzeń i podania w wątpliwość wiarygodności zebranych dowodów, a także możliwość przedstawienia dalszych dowodów. Mógł ponownie podważyć kwestionowane dowody w swojej apelacji i skardze kasacyjnej. Sądy krajowe miały obowiązek ocenić kwestionowany dowód i uzasadnić swoje ustalenia faktyczne zgodnie z zasadą swobodnej oceny dowodów. Jednakże, jak wskazano powyżej (paragraf 70–72), istniejące gwarancje okazały się niewystarczające w niniejszej sprawie.

(θ) Wnioski dotyczące ogólnej rzetelności postępowania

80. Trybunał uznał, że praktyka przeprowadzania sesji nieformalnych rozpytań po zatrzymaniu, z naruszeniem gwarancji zapisanych w art. 6 ust. 3 Konwencji, a w szczególności przy braku jakiegokolwiek poinformowania zatrzymanego o przysługujących mu prawach, w połączeniu

z przesłuchaniem podczas procesu funkcjonariusza, który sporządził notatkę urzędową, stawia zatrzymanego w niekorzystnej sytuacji od samego początku przedmiotowego śledztwa. Trybunał uznaje za niepokojące, że sądy krajowe nie tylko poparły takie podejście, lecz także bezpośrednio odniosły się do początkowych wyjaśnień skarżącego (złożonych nazajutrz rano po zdarzeniu, kiedy „nie miał jeszcze czasu na zastanowienie się, co byłoby dla niego korzystne, a co szkodliwe”) i uznały je za szczególnie wiarygodne (zob. paragraf 20 powyżej). W opinii Trybunału takie rozumowanie jest sprzeczne z koncepcją rzetelnego procesu sądowego (zob. *Salduz*, cyt. pow., § 53).

81. Podsumowując, Trybunał stwierdza, że postępowania karnego wszczętego przeciwko skarżącemu, rozpatrywanego jako całość, nie można uznać za rzetelne.

82. W związku z powyższym doszło do naruszenia art. 6 ust. 3 lit. c) Konwencji.

III. ZASTOSOWANIE ART. 41 KONWENCJI

83. Artykuł 41 Konwencji przewiduje:

„Jeżeli Trybunał stwierdzi, że nastąpiło naruszenie Konwencji lub jej Protokołów, oraz jeżeli prawo wewnętrzne zainteresowanej Wysokiej Układającej się Strony pozwala tylko na częściowe usunięcie konsekwencji tego naruszenia, Trybunał orzeka, gdy zachodzi taka potrzeba, o przyznaniu słusznego zadośćuczynienia pokrzywdzonej stronie”.

84. Skarżący zażądał kwoty 200 000 euro tytułem zadośćuczynienia za szkodę majątkową i niemajątkową.

85. Rząd zauważył, że roszczenie było całkowicie bezpodstawne, a w każdym razie wygórowane.

86. Jak wielokrotnie Trybunał stwierdzał, niemożliwe jest spekulowanie co do wyniku postępowania, gdyby nie doszło do naruszenia Konwencji (zob. *Dvorski p. Chorwacji* [WI], skarga nr 25703/11, § 117, ETPC 2015 oraz *Ibrahim i Inni*, cyt. pow., § 315).

87. Trybunał zauważa, że w art. 540 § 3 k.p.k. przewidziano możliwość wznowienia postępowania karnego, gdy taka potrzeba wynika z wyroku Trybunału (zob. paragraf 25 powyżej). Brzmienie tego przepisu przyznaje sądom krajowym margines oceny w tym zakresie. Skorzystanie z tej możliwości w niniejszej sprawie będzie przedmiotem oceny, w stosownych przypadkach, przez sąd krajowy, z uwzględnieniem szczególnych okoliczności sprawy (zob. odpowiednio, *Moreira Ferreira p. Portugalii* (nr 2) [WI], nr 19867/12, §§ 94 i 99, 11 lipca 2017 r.). Rozstrzygnięcie tej kwestii leży w gestii organów krajowych, a nie Trybunału.

88. W okolicznościach niniejszej sprawy Trybunał jest zdania, że stwierdzenie naruszenia samo w sobie stanowi wystarczające zadośćuczynienie i w związku z tym oddala roszczenie skarżącego.

WYROK W SPRAWIE LALIK przeciwko POLSCE

89. Skarżący nie domagał się zwrotu kosztów ani wydatków. W związku z tym nie ma powodu, aby przyznawać mu cokolwiek z tego tytułu.

Z POWYŻSZYCH WZGLĘDÓW TRYBUNAŁ JEDNOGŁOŚNIE

1. *Uznaje* skargę za dopuszczalną;
2. *Orzeka*, że doszło do naruszenia art. 6 ust. 3 lit. c) Konwencji;
3. *Uznaje*, że stwierdzenie przez Trybunał naruszenia stanowi samo w sobie wystarczające słuszne zadośćuczynienie za wszelkie szkody niemajątkowe poniesione przez skarżącego;
4. *Oddala* roszczenie skarżącego dotyczące słusznego zadośćuczynienia.

Sporządzono w języku angielskim i obwieszczono pisemnie 11 maja 2023 r., zgodnie z Regulą 77 §§ 2 i 3 Regulaminu Trybunału.

Liv Tigerstedt
Zastępca Kanclerza

Marko Bošnjak
Przewodniczący